

EŞNÂS et-TÜRKİ

(أشناس التركي)

(ö. 230/844)

Abbâsiler devri

Türk kumandanlarından.

Fergana bölgesinin ileri gelen ailelerinden olduğu ve ülkesinden getirilen Türk birlikleriyle Abbâsi hilâfetine hizmetine girdiği ileri sürülen Ebû Ca'fer Eşnâs et-Türkî'nin Bağdat'a hangi halife zamanında geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Göktürk Devleti'ni kuran Aşina ailesine mensup olduğu ve isminin Aşina'dan geldiği rivayet edilen Eşnâs ilk askerî faaliyetlerine Halife Me'mûn devrinde (813-833) başladı. Merv'de halife ilân edilen ve Bağdat'a dönme-yip ülkeyi Merv'den yöneten Me'mûn'a karşı Bağdat halkı İbrâhim b. Mehdî'yi halife ilân edince ülkede karışıklıklar ortaya çıktı. Mehdî b. Ulvân el-Harûrî adındaki bir Hâricî'nin Büzürcesâbü'r'da isyan etmesi üzerine (202/817-18) İbrâhim b. Mehdî, Mu'tasım-Billâh'ı isyanı bastırmaya memur etti. Mu'tasım'ın maiyetindeki Türk kumandanları arasında bulunan Eşnâs bu isyanın bastırılmasında önemli rol oynadı. Daha sonraki yıllarda Me'mûn tarafına geçen Eşnâs onun 830 yılında Bizans'a karşı yaptığı ilk sefere kumandan olarak katıldı. Müstakil bir birliğin kumandanlığına getirilerek Sundus (Nevşehir) Kalesi'ni fethetti. Kaynaklarda bilgi bulunmamakla beraber Eşnâs'ın Halife Me'mûn'un diğer seferlerine de katıldığı tahmin edilmektedir.

Me'mûn'un 833 yılında ölümü üzerine Eşnâs'ın da aralarında bulunduğu Türk kumandanları Mu'tasım-Billâh'ın halife olmasını sağladılar. Sâmerâ şehrinin kurulmasında bazı Türk kumandanları ile görev alan Eşnâs'a Kerh-i Sâmerâ adı verilen bir bölge tahsis edildi. Burada kendisi için bir saray, birlikleri için de kışlalar ve sosyal tesisler yapıldı.

Eşnâs, Mu'tasım-Billâh'ın halife olmasından hemen sonra başlayan askerî harekâta katılmayıp bu yıllarda merkezde kalarak özellikle Sâmerâ'nın kuruluşunda aktif rol aldı. Onun katıldığı ilk büyük askerî sefer 838 yılında yapılan Ammüriye (Amorion) seferidir. Abbâsi ordularının Bâbek isyanını bastırmakla meşgul oldukları sırada Bizans İmparatoru Theophilos'un İslâm ülkesine girerek başta Zibatra olmak üzere Samsat ve Malatya'yı tahrip etmesinin intikamını almak

için çıkan Ammüriye seferinde öncü kolların kumandanı olan Eşnâs Tarsus civarında ana ordudan ayrılarak Niğde yakınlarına kadar ilerledi. Halifeden aldığı emir üzerine bölgeye çıkardığı keşif kollarından Bizans ordusunun ilerlemekte olduğunu öğrenerek durumu halife ve Afşin'e bildirdi. Tokat yakınında Kazova'da Bizans kuvvetlerini mağlûp eden Afşin Ankara'da halifeye katıldı. Ordu yeniden düzenlenerek sol kanat kuvvetlerine Eşnâs, sağ kanat kuvvetlerine Afşin kumandan tayin edildi. Eşnâs Ammüriye'nin fethinde de önemli rol oynadı.

Ordu Sâmerâ'ya dönerken Mu'tasım-Billâh'a muhalif olanlar Me'mûn'un oğlu Abbas'ı halife yapmak için gizlice yürüttükleri faaliyeti sonuçlandırmaya karar verdiler. İlk hedef ordu ve halife üzerindeki Türk nüfuzunu kırmaktı. Bu sebeple halife ve onun Afşin ve Eşnâs gibi Türk kumandanlarını öldürmeyi planlayan muhalifler ganimetlerin taksimi sırasında planlarını uygulamak istediler. Eşnâs Abbas taraftarlarının şüpheli hallerini takip ederek suikast teşebbüsünü ortaya çıkardı.

Askerî faaliyetleri yanında merkez ve taşra teşkilâtında idarî görevlerde de bulunan Eşnâs 219 (834) yılında Mısır valisi oldu. Bu görevine 225'te (840) Suriye ve el-Cezîre valiliği de ilâve edilmiştir. Eşnâs Mısır'ın ilk Türk valisi olup Türk valileri dönemi Ahmed b. Tolun'un bağımsızlığını kazanmasına kadar devam etmiştir. 226 (841) yılında hâcib ve başkumandan tayin edilen Eşnâs aynı yıl Mu'tasım-Billâh'tan izin alarak hacca gitti. Başta Mekke ve Medine olmak üzere yol boyunca uğradığı şehirlerin idaresi kendisine verildi. Buralarda halifeyle birlikte onun adına da hutbe okundu. Halife Mu'tasım başkumandanlık, hâciblik, Mısır, Suriye ve el-Cezîre valiliklerini şahsında toplayan Eşnâs'a kıymetli bir taç giydirecek kendisine güvendiğini göstermiştir.

Vâsiğ-Billâh'ın halife olmasıyla Eşnâs'ın askerî ve idarî görevlerinde bir değişiklik olmadı. Hatta halife üzerindeki Türk kumandanlarının etkisi artarak devam etti. Buna paralel olarak Eşnâs ihtirastan uzak, akıllı politikası sayesinde elde ettiği makamı hayatının sonuna kadar korumayı başardı. Vâsiğ-Billâh da Eşnâs'a kıymetli bir taç hediye etmiştir. Eşnâs 2 Rebülevvel 230'da (17 Kasım 844) Sâmerâ'da vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kübi, *Kitâbü'l-Büldân*, s. 258-261; a.mlf., *Târîh*, II, 475, 479, 481; Taberî, *Târîh* (de Goeje), III, 1103, 1239-1267, 1300, 1302, 1318, 1330, 1338; Mes'ûdî, *Mürâcü'z-zeheb* (Meynard), VII, 121, 135; Kindî, *el-Vülât ve'l-kuğât* (Guest), s. 194-196; İbnü'l-İmrânî, *el-İnbâ' ft târîhi'l-hulefâ'* (nşr. Kâsım es-Sâmerrâi), Leiden 1973, s. 113; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VI, 342, 417, 481-486, 516, 521; VII, 9, 18; Fâsî, *Şifâ'ü'l-ğarâm bi-ağbârî'l-beledî'l-ğarâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübi'l-ilmiyye), II, 185; İbn Fehd, *Çâyetü'l-merâm*, I, 421-422; Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s. 68, 69, 90, 91, 134-136, 169, 170; Osman S. A. İsmail, "Mu'tasım and The Turks", *BSOAS*, XXIX (1966), s. 17-21; *el-Kâmüsü'l-İslâmî*, I, 118.

HAKKI DURSUN YILDIZ

EŞRÂT-ı SÂAT

(bk. KIYAMET ALÂMETLERİ).

EŞREF

(الأشرف)

Bazı Eyyûbî ve Memlûklü hükümdarlarının unvanı
(bk. el-MELİKÜ'L-EŞREF).

EŞREF ALİ

(أشرف على)

Eşref Alî b. Abdilhak et-Tehânevî
el-Fârûkî el-Hanefî
(1863-1943)

Hindistanlı âlim ve mutasavvîf.

Hindistan'ın Muzaffernagar bölgesindeki Tehâne'de doğdu. İlk öğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra Diyûbend'e giderek el-Medresetü'l-âliyye'ye devam etti. Mahmûd Hasan ed-Diyûbendî'den mantık, felsefe, fıkıh ve usûl-i fıkıh, Seyyid Ahmed ed-Dihlevî'den riyâzî ilimler ve ferâiz, Ya'küb b. Memlûkûlâlî'nin hadis ve tefsir okudu. Öğrenimini bitirince hac maksadıyla Mekke'ye gitti. Orada Çiştîyye tarikatı şeyhlerinden İmdâdullah et-Tehânevî ile görüşüp ona intisap etti. Bir müddet sonra ülkesine dönerek Kanpûr'da bulunan Câmiululûm Medresesi'nde müderrisliğe başladı. Tasavvufî cephesinin ağır basması üzerine öğretim faaliyetini terkedip irşad amacıyla Hindistan'ın çeşitli bölgelerine seyahatler yaptı. İkinci defa Mekke'ye giderek şeyhi İmdâdullah'ın yanında bir müddet kaldıktan sonra 1897 yılında ülkesine döndü ve ömrünün sonuna kadar pek ayrılmadığı Tehâne'ye yerleşti. 6 Receb 1362 (9 Temmuz 1943) tarihinde Tehâne'de vefat etti ve oraya defnedildi.